

PRACE
JĘZYKOZNAWCZE
19
STUDIA POLONISTYCZNE

pod redakcją
Aliny Kowalskiej i Aleksandra Wilkonia

Uniwersytet Śląski

Katowice 1991

Co łączy, a co różni *śmiałych*, *odważnych*, *dzielnych* i *mężnych*?

W *Słowniku wyrazów bliskoznacznych* Stanisława Skorupki pod hasłem *odważny* znajdujemy następującą grupę wyrazów: *odważny*, *śmiały*, *nieustraszony*, *nieulekły*, *dzielny*, *waleczny*, *bitny*, *mężny*, *bohaterski*, *heroiczny*, *brawurowy*, *kawalerski*, *szalony*, *wariacki*, *zuchwały*, *pewny siebie*. Z grupy tej wybierzmy najpierw słowa, które intuicyjnie umieścilibyśmy w jej centrum. Zgodnie z moim poczuciem językowym będą to przymiotniki: *odważny*, *śmiały*, *dzielny* i *mężny*. Spróbujmy określić ich relacje semantyczne.

Wszystkie te cztery wyrazy funkcjonują jako określenia ludzi, a także — tu już w sposób zróżnicowany — ich postaw, poczynań, wytworów czynności. Wszystkie cztery mówią o tym, że człowiek przez nie określany jest zdolny zachowywać się tak, jak chce, mimo trudności, jakie z tym zachowaniem się wiążą. To znaczy — wszystkie cztery należą do wspólnego pola pojęciowego, które należałoby określić poprzez to, podane wyżej, złożone pojęcie. Żaden z nich natomiast nie jest hiperonimem dla pozostałych, co stanie się jasne, kiedy prześledzimy bliżej ich znaczenia.

Odważnym bywa się w czynach wielkich i małych, w walce, w myśleniu, w słowach, planach, w trwaniu na posterunku i przy swoim.

Śmiałym bywa się także w czynach, walce, w myśleniu, słowach, planach, natomiast nie w trwaniu na posterunku czy też przy swoim. Śmiałym bywa się również w towarzystwie, wobec obcych, na scenie.

Dzielnym można być w działaniu (bardziej niż w czynach), w walce i w trwaniu na posterunku (od biedy także przy swoim). Nie mówimy o dzielności myślenia, słów, planów. Mówimy natomiast o dzielności w znoszeniu i przewyciężaniu przeciwności losu, w tym w znoszeniu cierpień, bólu.

Mężnym jest się w czynach (raczej wielkich niż małych), w trwaniu na posterunku, a także w znoszeniu i przewyciężaniu przeciwności losu, w tym cierpień, bólu.

Już z tego opisu łączliwości naszych czterech przymiotników widoczne są różnice zakresu zachowań ich subiektów oraz trudności, z jakimi się one spotykają.

W zakresie zachowań istotne jest, czy chodzi 1) o działanie, w tym o wszelkie działanie czy też tylko działanie w walce o coś, 2) o powstrzymanie się od jakichś działań (trwanie na posterunku, znoszenie bólu bez krzyku, skarg). Trudności, z którymi mają do czynienia podmioty interesujących nas określić, to: 1) różnego typu niebezpieczeństwa — od zagrożenia życia i zdrowia poczynając, a na niezrozumieniu lub niemożliwości realizacji (np. odważnych planów) kończąc, 2) duży wysiłek subiektu, 3) trudne do zniesienia stany fizyczne czy też psychiczne (bieda, ból, choroba, kalectwo itd.).

Człowiek odważny to człowiek zdolny do różnych, fizycznych i mentalnych działań oraz do powstrzymywania się od działań, zgodnie z własnym chceniem, tak, jak gdyby nie odczuwał strachu, mimo różnego typu niebezpieczeństw i przykrości z tym się wiążących. Nadawcy zazwyczaj uważają tę cechę za dobrą.

Człowiek śmiały jest zdolny do działań fizycznych i mentalnych zgodnych z własnym chceniem, tak, jak gdyby nie odczuwał strachu, mimo różnego typu niebezpieczeństw i przykrości z tym się wiążących; zachowuje on zdolność do nieskrępowanych zachowań w towarzystwie innych, także nieznanymi ludźmi. Nadawcy często uważają tę cechę za dobrą.

Człowiek dzielny jest zdolny, zgodnie z własnym chceniem, do pozytywnych w mniemaniu nadawcy działań wymagających dużego wysiłku (w tym do działań fizycznych oraz powstrzymywania się od nich, a także do walki mentalnej lub słownej, mimo niebezpieczeństw wiążących się z tymi zachowaniami); jest on także zdolny do znoszenia zgodnie z własnym chceniem — bez nadmiernych skarg i bez hysterii — przeciwności losu (tj. bólu, choroby, samotności, biedy itp.) oraz tam, gdzie to możliwe, przewycięzania ich. Nadawcy uważają tę cechę za dobrą.

Człowiek mężny to człowiek zdolny do zgodnej z własnym chceniem walki fizycznej, mentalnej lub słownej w sprawach w mniemaniu nadawcy moralnie dobrych i ważnych mimo niebezpieczeństw z tym się wiążących. Jest on także zdolny do znoszenia zgodnie z własnym chceniem poważnych przeciwności losu bez nadmiernych skarg i hysterii bądź tam, gdzie to możliwe, przewycięzania ich. Nadawcy uważają tę cechę za bardzo cenną moralnie.

Definicje te¹ wymagają uzupełniających komentarzy.

Powtarzającym się w nich elementem znaczeniowym jest zgodność zachowań z chceniem subiektu. Nie mówi się tu o woli, ponieważ wola

¹ Zdaje sobie sprawę z ich „robotycznego” charakteru, a także z nieostrości znaczeń określanych za ich pomocą przymiotników.

zakłada pełną świadomość i celowość działania; chcenie dopuszcza zachowania nie przemyślane, nawet nieświadome, pozostające w sferze uczucia. Mówi się przecież o *ślepej odwadze*, o *szaleńczej śmiałości*; także dzielność i męstwo w znoszeniu przeciwnostw losu mogą być ani celowe, ani nawet świadome — mogą być wynikiem ukształtowanych w pewien sposób, mniej lub bardziej stałych postaw człowieka.

W definicjach *odwagi* i *śmiałości* pojawia się sformułowanie: „jak gdyby nie odczuwał strachu”. Wbrew sądom T. Żychiewicza (wypowiedzianym w artykule: *O odwadze*. „Tygodnik Powszechny” 1990, nr 7) myślę, że odwaga tylko może, nie musi wiązać się z przewyciężaniem strachu, że te wspomniane wyżej mniej lub bardziej stałe postawy, wiążące się bądź z danymi naturalnymi, bądź też stanowiące wynik (samo)wychowania lub doświadczeń życiowych, mogą oznaczać również wyższy niż przeciętny próg lęku nazywanego odważnym człowiekiem w różnych sytuacjach, w jakich stawia go życie.

Elementu „jak gdyby nie odczuwał strachu” brak w definicji przymiotników *dzielny* i *mężny*, choć oba one łączą się m.in. ze zdolnością do zachowań wiążących się z niebezpieczeństwem. W *męstwie* i *dzielności* podkreślona jest jednak przede wszystkim zdolność stawiania czoła trudnym sytuacjom czy to poprzez walkę z nimi, czy też poprzez ich godne znoszenie; opanowywanie ewentualnego strachu lub jego brak jest tylko implikacją dzielności i męstwa w sytuacjach, które ich subiekt odbiera jako niebezpieczne².

Wśród różnych typów zachowań subiektów wyróżnia się w przytoczonych definicjach działania fizyczne (np. szybka jazda, wyprawy wysokogórskie, ratowanie tonącego, ciężka praca) oraz mentalne (myślenie, ocenianie, planowanie, postanowienie). Konieczne wydaje się wyodrębnienie w alki mentalnej lub słownej, jako że dzielnym lub mężnym można być w zakresie czynności mentalnych, a także słownych tylko wtedy, kiedy dotyczy to sytuacji walki myślowej, słownej czy też walki postaw moralnych, nie można natomiast po prostu *dzielnie* albo *mężnie myśleć*, *przemawiać*, *dzielnie* lub *mężnie decydować*, *planować* (te wszystkie czynności mogą być natomiast określane przysłówkami *odważnie* i *śmiało*).

Charakterystyczny jest brak użyć metonimicznych typu: *mężne zdanie*, *dzielna książka*, *dzielny film*, przy obecności takich użyć z przymiotnikami *odważny* i *śmiały*.

² T. Żychiewicz we wspomnianym wyżej artykule wyraża przekonanie, iż odwaga jest bardziej cechą poszczególnych zachowań, męstwo zaś cechą charakteru, „wytrwałą odwagą”. Sądzę, że oba te leksemy (podobnie jak przymiotniki *odważny* i *mężny*) mogą się zarówno odnosić do zachowań, jak i określać stałe przymioty człowieka (zdolność do...). Kmicica możemy nazwać *człowiekiem odważnym* i *mężnym*, możemy też mówić, że *odważnie* czy też *mężnie* stawiał czoła poszczególnym niebezpieczeństwom w swoim burzliwym życiu, np. *odważnie* lub *mężnie* walczył w obronie Częstochowy (a także *mężnie* znosił zadawane mu tortury).

Męstwo także w zakresie zachowań fizycznych zakłada ich związek z walką i to walką o celach moralnie dobrych. Wspinaczka nad przepaściami staje się przejawem *męstwa* wtedy, kiedy wiąże się z ratowaniem zagrożonego taternika, tj. walką o czyjeś życie; przejawem *odwagi* lub *śmiałości* jest i wtedy, kiedy wynika z pasji alpinistycznej.

Wśród pokonywanych trudności jedynie w wypadku przymiotnika *dzielny* pojawia się w definicji duży wysiłek (fizyczny lub psychiczny). Natomiast zarówno *dzielny*, jak i *mężny* obejmują zachowania ludzi wobec cierpienia, bólu i innych przeciwieństw losu. Mamy tu do czynienia z działaniami (fizycznymi lub mentalnymi), a także — podobnie jak w wypadku trwania na posterunku — z powstrzymywaniem się od pewnych działań; trwając na posterunku, powstrzymujemy się od ucieczki, znosząc dzielnie ból — od krzyku, histeryzowania, skarg. (Obie te postawy wymagają natomiast aktywności wewnętrznej). W definicji mówi się o nadmiernych skargach i hysterii, ponieważ dzielność ani *męstwo* nie zakładają całkowitego braku reakcji ekspresywnych na ból, cierpienia. Mamy tu do czynienia z pojęciem nieostrym. Od nadawcy zależy, jakie zachowania cierpiącego człowieka zakwalifikuje on jeszcze jako *dzielne* lub nawet *mężne*, jakie zaś już nie.

Zróznicowane są elementy definicji analizowanych przymiotników w zakresie ocen nadawców. Obecność wyrażen *często* i *zazwyczaj* sygnalizuje niedystynktywny, konotacyjny charakter tych ocen. Przy tym *zazwyczaj* wskazuje na konotację silnie ugruntowaną, *często* — na konotację mniej wyrazistą. Językowymi dowodami konotacyjnego tylko charakteru pozytywnych ocen nadawców w wypadku przymiotników *odważny* i *śmiały* jest możliwość mówienia o zachowaniach *zbyt śmiałych*, o ludziach i poczynaniach *zbyt odważnych* (nie można być natomiast *zbyt dzielnym* lub *zbyt mężnym*). *Słownik wyrazów bliskoznacznych* notuje takie wyrażenia, jak: *szkodliwa śmiałość*, *odwaga posunięta do zuchwalstwa*; wszyscy mówimy też niechętnie o *ślepej odwadze*. *Śmiałym* i *odważnym* można być i w działaniach ocenianych negatywnie. *Męstwo* zakłada pozytywną ocenę moralną nadawcy wobec poczynan subiekta. Dodatnia ocena *dzielnego* znoszenia cierpień, przewyciężania trudnych sytuacji oraz *dzielnej* (a tym samym wytężonej) pracy jest dość oczywista w naszej kulturze. O tym, iż *dzielnym* jest się w pozytywnych działaniach można by sądzić po tym, że np. jazda motocyklem lub na koniu może być określona jako *odważna* lub *śmiała*, ale nie *dzielna* (a tym bardziej *mężna*). Dopiero kiedy ta jazda służy jakimś dobrym celom (zawiezieniu pilnej wiadomości dowódcy odcinka frontu, uratowaniu kogoś prześladowanego przed pościgiem itp.) może być określona jako *dzielna*.

Niektóre użycia przymiotnika *dzielny* wydają się przeczyć takiemu określeniu warunków jego użycia. Mówimy np. dziecku, że jest *dzielne*, kiedy decyduje się wejść do morza czy jeziora lub skoczyć z wysokiego muru. Jednakże sądzę, że także w tych wypadkach oceniamy pozytywnie zachowania

dziecka jako wyrabiające jego charakter, a zarazem wymagające dużego wysiłku wewnętrznego.

Należałoby jeszcze bliżej określić to, co rozumie się tu przez przezwycięzenie trudnych sytuacji, przeciwnieństw losu. Otóż np. przezwycięzać chorobę można albo usilnie szukając sposobu jej zwalczania, albo — kiedy to niemożliwe — przystosowując się do niej i uzyskując mimo niej stosunkowo wysoki stopień aktywności.

Na koniec — słów parę o elemencie *zdolny do* i wiążących się z nim relacjach między poszczególnymi składnikami definicji interesujących nas wyrazów. Otóż dla uproszczenia wszystkie definicje sformułowano tu w modusie potencjalnym (*zdolny do...*) i z wyraźnym odniesieniem definiowanych cech bezpośrednio do ludzi. W tekstach miewamy często do czynienia z aktualizacją tych cech³ i z ich metonimicznymi przesunięciami⁴. W użyciu potencjalnym i bezkontekstowym relacje między składnikami znaczeniowymi *męstwa*, *dzielności* itd., określane tu bezspójnikowo lub też spójnikami czy też partykułami *oraz*, *i*, *także*, są relacjami kopulatywnymi. W użyciach kontekstowych mogą się aktualizować wybrane składniki znaczeniowe analizowanych przymiotników⁵.

Odmienność omawianych przez nas czterech przymiotników można również pokazać poprzez zestawienie ich z antonimami. Sądzę, że antonimami *odważnego* i *śmiałego* są *bojaźliwy* i *lękliwy* (z asocjacyjną tylko oceną negatywną), *śmiałego* — dodatkowo *nieśmiały*, *odważnego* zaś — *tchórzliwy*. Natomiast antonimem *dzielnego* jest m.in. *ciapowaty*, tj. *niezdolny* (lub *mało zdolny*) do działań fizycznych czy też mentalnych wtedy, kiedy wymagają one dużego wysiłku lub wiążą się z przykrymi doznaniem. Natomiast zarówno *dzielny*, jak i *mężny* nie mają, jak sądzę, wyraźnego antonimu wtedy, kiedy określają kogoś znośnego bez skarg i hysterii cierpienie, trudne sytuacje życiowe (powiedzielibyśmy, że przeciwieństwem człowieka *dzielnego* lub *mężnego* w tym sensie jest człowiek *slaby*, *niecierpliw*, *hysteryczny*, ale żadne z tych określeń nie jest pełnym antonimem omawianych przymiotników). *Mężnemu* brak też wyraźnego antonimu w jego użyciach związanych z walką.

Skoro mamy pewną jasność co do centralnych członków grupy, rozpatrzmy krótko jeszcze dwa z wymienionych w *Słowniku wyrażen bliskoznacznych*. *Bohaterskimi* i *heroicznymi* nazywamy postawy, czyny, natomiast ludzi w ograniczonym zakresie. *Zachowanie bohaterskie* bądź *heroiczne* to działanie fizyczne czy też mentalne w sprawach moralnie dobrych, dużej wagi lub

³ Mówimy np., że *Anna* była bardzo *dzielna* w czasie operacji, a *Piotr* odważnie bronił swojego przyczółku, mimo silnego ostrzału.

⁴ Mam tu na myśli użycia typu: *śmiałe plany*, *odważne spojrzenie*, *książka*, *mężne czyny*. Użyć takich brak tylko przymiotnikowi *dzielny*, zapewne w związku z jego znaczeniem etymologicznym.

⁵ Por. przykłady podane w przypisie 3.

powstrzymywanie się od takich działań zgodnie z własnym chceniem, mimo grożących niebezpieczeństw, a także znoszenie zgodnie z własnym chceniem poważnych przeciwności losu bez skarg i hysterii bądź tam, gdzie to możliwe, przewycięzanie ich. Nadawcy oceniają te cechy jako bardzo cenne moralnie.

Jak wynika z tego opisu, *bohaterstwo* i *heroizm* bliskie są *męstwu*, nie są jednak nazwami stałych cech ludzkich (*zdolności do...*) i mówią o zachowaniach jeszcze wyżej ocenianych, czasem może bardziej patetycznie określanych niż *męstwo*. Jednocześnie, być może jako należące do stylu wysokiego, często występują, (zwłaszcza *bohaterstwo*⁶) w użyciach żartobliwych bądź ironicznych, co nie jest charakterystyczne dla *męstwa* ani przymiotnika *mężny*.

Omawiana tu grupa przymiotników stanowi istotny wycinek pola wyrazowego podporządkowanego inwariantnemu dla niej pojęciu przytoczonemu na początku tego tekstu: 'zdolny zachowywać się lub zachowujący się tak, jak chce, mimo trudności, jakie z tym zachowaniem się wiążą'⁷. *Odwážny, śmiały, dzielny* i *mężny* to kohiponimy o przecinających się zakresach. Każdy z nich zawiera nieco inną kombinację uszczegółowień znaczenia inwariantnego. Wiele mówiący jest układ pozytywnych wartościowań omawianych wyrazów: najczęściej zdolność zachowywania się tak, jak subiekt chce, mimo trudności, służy celom pozytywnym, stąd co najmniej konotacyjne wartościowania pozytywne wszystkich tych przymiotników. Cechami dystynktywnymi znaczeń stają się one jednak dopiero wtedy, kiedy i dane zachowania są w mniemaniu nadawcy podporządkowane dobrym moralnie celom⁸.

⁶ Por. *bohaterszczyzna*, żartobliwo-ironiczne: *to ci bohater! Iście bohaterski wyczyn!*

⁷ Już po napisaniu tego tekstu zapoznałam się z pracą A. Wierzbickiej *Courage, bravery, foolhardiness — the semantics of 'character traits' in a cross-cultural perspective* (preprint). Praca ta zawiera również omówienie polskich leksemów *odwážny, śmiały, dzielny, mężny* i *waleczny*. Definicje sformułowane są inaczej, w prostszym metajęzyku, zgodnym z ogólnymi założeniami autorki. Nie tu miejsce na dyskusję zasadnicze ani też zbyt szczegółowe. Ogólnie natomiast chciałabym wskazać na wyższą niż w moim ujęciu ocenę *śmiałości* oraz na przesadzone, jak mi się wydaje, podkreślanie związku całego omawianego pola w języku polskim z odwagą w sensie wojskowym i wysoką oceną śmierci (w walce), co miałoby się wiązać z cechami Polaków, zauważanymi przez wielu publicystów i historyków. Sądzę, że na przestrzeni dziejów można w tym zakresie dostrzec w języku i tekstach polskich ewolucję: niewątpliwie mniejszą dziś niż dawniej frekwencję *walecznego*, natomiast dużą — *odwagi cywilnej*; pojawienie się w przymiotnikach *mężny* i *dzielny* elementów 'znoszenia przeciwności losu bez zbytnich skarg i hysterii'. Najnowsza historia Polski każe zmodyfikować sądy ogólne o charakterze polskiej odwagi i *męstwa*.

⁸ Pisząc ten artykuł korzystałam poza dotychczas wymienionymi z następujących pozycji bibliograficznych: Pseudo-Platon: *Alkibiades I i inne dialogi oraz definicje*. Warszawa 1973 (o *męstwie* i *odwadze* na s. 151); Arystoteles: *Etyka Nikomachejska*. Kraków 1956, rozdz. 6—9, księga 3; R. Descartes: *Namiętności duszy*. Warszawa 1986 (na s. 172 o *odwadze* i *śmiałości*); G. W. Leibniz: *Nowe rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*, T. 1. Warszawa 1955 (na s. 265—266 o *śmiałości*); T. Czeżowski: *O odwadze (w nawiązaniu do Arystotelesa)*. Przedruk w: *Pisma z etyki i teorii wartości*. Wrocław 1989, s. 198—201; A. Wierzbicka: *Przysięga, honor, hańba, bohaterstwo*. „Miesięcznik Literacki” 1970, nr 9, s. 124—127. Za pomoc w zgromadzeniu danych bibliograficznych serdecznie dziękuję Profesorowi Maciejowi Grochowskiemu.

Na zakończenie chociaż kilka słów o historii omawianych wyrazów. Okresu staropolskiego (i dalszych) sięgają tylko przymiotniki *męski* i *śmiały*. Przymiotnik *dzielny*, nie mający dokumentacji w *Słowniku staropolskim*, odnotowuje jednak F. Sławski dla okresu średniowiecza, ale tylko w pierwotnym znaczeniu 'czynny, pracowity'. W XVI wieku wśród różnych znaczeń tego przymiotnika podaje się i 'zdolność do dobrego działania w przewycięzaniu trudności mimo zagrażającego niebezpieczeństwa'. Natomiast znaczenie 'znoszenia przeciwnieństw losu bez zbytnich skarg i hysterii' pojawia się, jeśli wierzyć słownikom, dopiero w XX wieku. Późne, choć nie tak bardzo, jest ono i w wypadku przymiotnika *mężny* (pierwszy odnotowany w słownikach cytat pochodzi z 1791 r., z *Elegii* Owidiusza tłumaczonej przez Hulewicza: *Mężnym umysłem znoszą karanie*).

Późny jest też przymiotnik *odważny*: pierwsze notowania Lindego pochodzą z drugiej połowy XVIII wieku. Wcześniej, bo już w XVI wieku pojawiają się *odwagi* w znaczeniu 'odważnych czynów'. (*Odwagę* w dzisiejszym znaczeniu odnotowuje Linde również dopiero dla XVIII wieku).

Bohaterski to przymiotnik XVI-wieczny, *heroiczny* — dopiero XVIII-wieczny.

W sumie badane przez nas pole⁹ ukształtowało się, w większości pochynając od okresu oświecenia, zarówno pod względem zasobu jednostek, jak i relacji znaczeniowych. Jak się wydaje, okres ten był także dla historii polskiego słownictwa etycznego czasem zmian istotnych¹⁰.

⁹ Wyrażenia „pole” używam tu w luźnym sensie; w rzeczywistości chodzi tylko o wycinek pola znaczeniowego.

¹⁰ I. Bajerowa (*Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*. Wrocław 1964) wskazywała na ważność oświecenia dla normalizacji polskiego systemu gramatycznego, wcześniej m.in. Z. Stieber (*Rozwój fonologiczny języka polskiego*. Warszawa 1962) sygnalizował, iż oświecenie zamyka ostatni okres poważnych zmian fonologicznych.

Ядвига Пузынина

ЧТО ОБЪЕДИНЯЕТ И ЧТО ОТЛИЧАЕТ смелых, отважных, стойких и мужественных?

Резюме

Автор анализирует значение четырех указанных в заглавии близкозначных прилагательных. Делает вывод, что все они определяют людей, способных вести себя так, как они хотят несмотря на трудности, связанные с таким поведением. Разницы значений касаются типа поведения и вида трудностей, с какими встречаются *смелые, отважные, стойкие* и *мужественные* люди, а вместе с этим стабильности аксиологической окраски этих определений. И так, например, *стойким* и *мужественным* можно быть в страдании и терпении от боли. Только *смелым* в смысле способности вести себя непринужденно

в обществе, а только *отважным* и *смелым* — в действиях, отрицательно оцениваемых отправителем текста. Отсюда берется только коннотационное положительное оценивание обоих последних прилагательных. В определении к *стоикий* и *мужественный* вписаны постоянные положительные оценки отправителя (особенно положительные в случае прилагательного *мужественный*, относящегося к неразговорной лексике).

Статья сожержит краткое описание истории рассматриваемых лексем. Периодом, когда оформилось их сегодняшняя система значений, была эпоха Просвещения, время, важное как для фонологической и грамматической системы польского языка, так и для польской лексики, в том числе этической.

Jadwiga Puzynina

WHAT UNITES AND WHAT DIVIDES THOSE WHO ARE *śmiały*, *odważny*,
dzielny, AND *mężny*

Summary

The four Polish adjectives listed in the title correspond roughly to English *bold*, *courageous*, and *brave*. They all characterize persons as being capable of behaving as they want, whatever difficulties such behaviour may involve. The author aims at proving that the differences in meaning relate to the type of behaviour and the possible difficulties, while the essential axiological characteristics are constant.

Thus, for instance, one may be called *dzielny* or *mężny* for bearing physical or mental pain bravely, but only *śmiały* for behaving fiercely in an intimidating company, and only *śmiały* or *odważny* if the behaviour itself is condemned by the speaker. As a result, the positive valuation of *śmiały* and *odważny* is, at best, purely connotational, while that of *dzielny* and *mężny* is inherent, particularly in *mężny*, which belongs to the formal style.

The paper contains a short history of the four lexical items. The semantic field which they constitute at present was shaped at the Age of Enlightenment, a period equally important to the development of Polish phonology and grammar as to that of vocabulary, including that of ethical reflexion.